

Запитання: Як виконується архівом Указ Президента України від 23 січня 2009 р. № 37/2009 “Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов’язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні”? Що було зроблено у плані розсекречення архівів у попередні роки?

Наталія Маковська, директор Центрального державного архіву вищих органів влади та управління (ЦДАВО) України: Відповідно до Закону України “Про Національний архівний фонд і архівні установи” в архіві робиться все, щоб забезпечити вільний доступ громадян до ретроспективної архівної інформації, у тому числі проводиться розсекречення документів.

Так, значному розширенню джерельної бази досліджень з історії України ХХ ст. сприяло масове розсекречення архівних документів, проведене в 1986–1997 рр. Експертною комісією ЦДАВО України переглянуто та знято гриф секретності з 1106 фондів загальною кількістю 97689 справ (це приблизно 5 млн. документів – носіїв таємної інформації). Доступними стали документи періоду українських національно-визвольних змагань 1917–1921 рр., діяльності ОУН–УПА, найдраматичніших періодів історії України ХХ ст.: голодоморів 1932–1933, 1947 рр., депортацій, масових репресій 30–40-х років, нацистської окупації 1941–1944 рр. Для перегляду справ, оформлення протоколів засідань та актів про розсекречення експертній комісії ЦДАВО України знадобилося 11 років.

На сьогодні архівних фондів, пов’язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні, що потребують перегляду грифів обмеження доступу, в ЦДАВО України немає.

Володимир Лозицький, директор Центрального державного архіву громадських об’єднань (ЦДАГО) України: Проблема розсекречення документів, що зберігаються у Центральному державному архіві громадських об’єднань України, була остаточно розв’язана задовго до Указу Президента України від 23 січня 2009 р. “Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов’язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні”. Цей процес розпочався відразу після здобуття Україною незалежності, був довготривалим і суперечливим, проходив поетапно й завершився у травні 2005 р.

Відповідно до наказу Головного архівного управління при Кабінеті Міністрів України “Про розсекречення документів колишніх архівів Компартії України” від 2 квітня 1992 р. було проведено експертизу документів з грифами “Цілком таємно” та “Таємно”. Їх доля вирішувалася з огляду на те, що документи колишньої Компартії України з грифами обмеження доступу складають переважним чином недержавну, а партійну таємницю, а тому, в умовах демократизації українського суспільства та з огляду на необхідність задоволення потреб суспільства у ретроспективній інформації, гриф таємності на партійних документах втрачає чинність.

Як наслідок, на таємному зберіганні з обмеженим доступом було залишено протоколи Політбюро, Оргбюро та Секретаріату ЦК Компартії України й матеріали до них з відміткою “Окрема папка” за період 1960–1991 рр., які складали державну або військову таємницю (містили інформацію про мобілізаційні заходи, оборону, військово-промисловий комплекс, службу безпеки, цивільну оборону та ін.). Встановлювався також обмежений доступ до особових справ посадових осіб, які входили до партійної номенклатури за період 1941–1991 рр. (дозволялося використовувати лише у наукових цілях при дослідженні персоналій, а також безпосередньо особою, на яку заведена справа, чи членами її сім’ї).

У травні 2005 р., за рішенням експертної комісії, створеної для перегляду грифів таємності та розтаємнення документів, які зберігаються в ЦДАГО України, 108 справ “Окремої папки” фонду ЦК КПУ, що містили державну таємницю, були передані до режимно-секретного відділу ЦДАВО України (акт від 25.07.2005 р.), а решта – розсекречувалися.

У серпні 2008 р. було остаточно вирішено питання про доступ дослідників до документів, переданих Комітетом державної безпеки України на зберігання до архіву ще у 1992 р., – позасудових кримінальних справ репресованих осіб по м. Києву та Київській області за 1918–1952 рр. у кількості 34047 одиниць зберігання.

На сьогоднішній день, згідно з чинним законодавством, доступ до документів, що зберігаються у ЦДАГО України вільний. Разом з тим, відповідно до вимог ст. 16 Закону України “Про національний архівний фонд і архівні установи”, ст. ст. 23, 31, 37 Закону “Про інформацію”, п. 15 Постанови Верховної Ради України “Про тлумачення Закону України “Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні”, доступ до окремих документальних масивів обмежений. Насамперед це стосується особових справ працівників, що входили до партійної номенклатури, яким надано гриф обмеження доступу “Для службового користування” (рішення комісії Держкомархіву України – акт від 26.05.2008 р.), а також кримінальних справ громадян, репресованих за 1918–1952 рр. по м. Києві та Київській області.

Для роботи з цими документами, згідно діючого законодавства, архівом за багаторічну практику вироблено оптимальний, на нашу думку, порядок забезпечення користування ними. Зокрема, зазначені справи надаються безпосередньо особі, на яку заведена справа, членам її сім’ї чи, за їх письмовою згодою, іншим особам. Крім того, вони можуть видаватися дослідникам, які працюють за дотичними темами, але лише на підставі вмотивованого звернення на адресу архіву, оформленого на офіційному бланку установи, яка направила дослідника для опрацювання даних матеріалів, з обов’язковим зазначенням мети використання документів, теми дослідження та прізвищ конкретних осіб.

Володимир Гика, директор Державного архіву Волинської області: Архівних фондів справ, зазначених у п. 1 Указу Президента України “Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов’язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в

Україні" від 23 січня 2009 року №37/2009, які потребують перегляду грифів обмеження доступу, в Державному архіві Волинської області немає. Це підтверджено комплексною перевіркою Управління Служби безпеки України у Волинській області та зазначено у представленому працівникам архіву акті від 11 лютого 2009 року.

Але робота з розсекречування фондів справ у Державному архіві Волинської області проводиться постійно. Лише за 2006 рік проведено 30 засідань експертної комісії архіву з цього питання і розсекречено 42 архівних фонди, що становить 3160 справ, які передано на загальне зберігання. У 2007 році опрацьовано і передано для загального користування 140 справ.

Протягом 2008 року членами експертно-перевірної комісії держархіву області проведено подokumentний перегляд справ фонду Виконкому Волинської обласної ради за 1947–1987 роки та підготовлено переліки МНСІ для розгляду у тих установах та організаціях, які ці документи засекречували. На превеликий жаль, процедура перегляду грифів секретності фондів для архівних установ надзвичайно громіздка і по належному не продумана. Можливо, лист Служби безпеки України від 18.12.2008 № 26/6-9162 щодо оптимізації процедури перегляду секретів колишнього СРСР, які знаходяться на архівному зберіганні, полегшить цю процедуру.

Зараз на спеціальному архівному зберіганні у нас залишилося три фонди, які налічують 605 справ. Це становить 0,05 відсотка від загальної кількості справ, які знаходяться на державному зберіганні в державному архіві області. Роботу по їх перегляду фондів плануємо завершити вже протягом цього року. З цією метою для завершення роботи по перегляду та приведенню у відповідність грифів секретності справ фондів Виконкому Волинської обласної ради (305 справ) та Волинського обкому КП України (50 справ) 4 березня цього року нами надіслано лист заступнику голови Волинської облдержадміністрації про створення експертної комісії із залученням співробітників Управління Служби безпеки України у Волинській області та Управління Міністерства внутрішніх справ України в області, а також працівників відповідних відділів апарату обласної державної адміністрації.

Михайло Делеган, директор Державного архіву Закарпатської області: Держархівом області робота з перегляду грифів секретності матеріальних носіїв секретної інформації, засекречених за часів колишнього СРСР, здійснюється на плановій основі. Зокрема, за 2007–2008 роки було переглянуто та розсекречено або понижено гриф обмеження доступу щодо 6000 документів. Станом на 12 березня 2008 року на спеціальному зберіганні в архіві знаходиться 0,28 % секретних справ від загальної кількості справ, що знаходяться на державному зберіганні.

На виконання Указу Президента України “Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов’язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні” від 23 січня 2009 р. № 37/2009 та відповідного наказу Державного комітету архівів

України від 4 лютого 2009 р. № 19 у держархіві області проведено перегляд описів справ документів постійного терміну зберігання. У результаті проведеної роботи виявлено, що на зберіганні у Держархіві Закарпатської області немає документів з грифом “Таємно” та “Цілком таємно”, пов’язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні.

Документи зазначеної тематики знаходяться у держархіві області на загальному зберіганні, зокрема, щодо подій, що стосуються проголошення Карпатської України, Гуцульської Республіки, а також справи репресованих осіб.

Микола Григорук, директор Державного архіву Рівненської області:
У 2007 році Державним архівом Рівненської області розсекречено та передано на загальне зберігання списки-довідники, які склалися працівниками держархіву області у 40-50-х роках ХХ ст. за документами, що знаходились у т. зв. оперативно-чекістських розробках. Вони містять сконцентровані відомості про осіб, які звинувачувались у приналежності до членів УПА, українських політичних організацій, товариств та спілок (Організації українських націоналістів (ОУН), Української народно-демократичної організації (УНДО), організацій “Просвіта”, “Просвітянська хата”, “Союз українок”, “Пласт”, “Рідна хата”, “Сільський господар”), політичних партій (Української соціал-радикальної партії, Української націонал-радикальної партії, Союзу польських легіонерів, Комуністичної партії Західної України, Комуністичної партії Західної Білорусії), різноманітних єврейських партій, товариств і організацій, а також відомості про авторів статей та кореспондентів газет “Волинь”, “Відродження”, “За самостійну Україну”, “Нове слово” та ін. Це склало 203 одиниці зберігання.

За 2008 рік нами переглянуто 423 справи та розсекречено 241 (2415 документів). На секретному зберіганні в архіві залишилося 206 фондів, що становить 11819 справ, з них: 97 фондів (1482 справи) дорадянського періоду та 109 фондів (10337 справ) радянського періоду.

Протягом I кварталу 2009 року, завдяки зміні процедури оформлення результатів перегляду грифів секретності МНСІ, що знаходяться на зберіганні у державних архівах, постійно діючою експертною комісією з перегляду грифів секретності держархіву області переглянуто документи двох архівних фондів за 1920–1939 роки (дорадянський період): фонд № 30 “Рівненське повітове староство” та фонд № 32 “Рівненський окружний суд”. Всього 259 одиниць зберігання, у яких міститься 33620 документів, схожих за видами та тематикою. У цих документах містяться відомості щодо обвинувачення громадян колишньої польської держави у розвідувальній діяльності на користь Радянського Союзу (у т. ч. незначна кількість документів про боротьбу за приєднання західноукраїнських земель, що перебували під владою Польщі, до України, яка на той час входила до складу СРСР), у шпигунській діяльності на користь Німеччини, у виготовленні та розповсюдженні фальшивих грошей на території Польщі.

Богдан Хаварівський, директор Державного архіву Тернопільської області: наприкінці січня 2009 року Президент видав Указ “Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, пов'язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні”. На виконання цього Указу Держкомархів України затвердив наказ від 4 лютого 2009 р. № 19 “Про розсекречення, оприлюднення та вивчення архівних документів, що пов'язані з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні”.

Цими документами державним архівам доручено впродовж 2009-2010 років провести роботу із зняття обмеження на поширення та доступ до конкретної секретної інформації шляхом перегляду грифів секретності відповідно до законодавства у сфері державної таємниці.

У лютому 2009 року Державним архівом Тернопільської області проведено консультації з Управлінням СБУ в Тернопільській області щодо участі держархіву у створенні регіонального інформаційно-довідкового центру для забезпечення вільного доступу громадян до розсекречених архівних документів.

Водночас активізовано роботу із розсекречення архівних документів, станом на 10 березня 2009 р. розсекречено 8 фондів, 208 справ, 7 тисяч документів, залишаються нерозсекреченими ще 18 тисяч документів. Робота з розсекречення триває постійно. Так, надіслано листи для отримання дозволів на розсекречення в Тернопільське обласне управління лісового та мисливського господарства, ВАТ “Надзбруччя”, концерн “Укрмісцевпром”, Управління освіти і науки Тернопільської облдержадміністрації та ін. Роботу з розсекречення документів архів планує завершити до 1 червня 2009 р.

Нещодавно Служба безпеки України провела перевірки стану охорони інформації з обмеженим доступом, що є власністю держави, у державних архівних установах України і встановила, що ряд державних архівів не забезпечує повною мірою виконання вищезгаданого Указу. Недоліки виявлено і в Державному архіві Тернопільської області. В інформації на сайті СБУ відмічається, що і досі не розсекречено архівний фонд держархіву області “Колекція карт Тернопільського воєводства”. Ці карти польською, німецькою та російською мовами було створено в Європі ще у 1883–1937 роках і засекречено у 1960-х роках.

Проте, вже 2 березня 2009 року експертною комісією держархіву проведено розсекречення фонду № 462 “Колекція карт Тернопільського воєводства”, доступ до яких тепер відкритий. У ньому зберігаються топографічні карти районів колишньої Польщі та Австро-Угорщини, карта пограничної східної зони Тернопільського воєводства (без дати), метеорологічна карта Наличини (1937 р.) та ін. Робота з розсекречення цього фонду уповільнилася у зв'язку з великою кількістю запитів соціально-правового характеру, що мають важливе значення для отримання громадянами України пенсій, статусу учасника війни та ряду інших пільг.

У майбутньому архів планує більш тісно співпрацювати зі співробітниками Служби безпеки України з питань розсекречення документів.

Є ряд проблемних питань, які архів сподівається вирішити за допомогою УСБУ в Тернопільській області. Трапляються випадки, коли установа ліквідована, а правонаступника немає, наприклад, у випадку з Тернопільським обласним комітетом народного контролю, Тернопільським маслосиртрестом, Тернопільською обласною конторою “Скотосировина” та ін. І тому ми працюємо над з'ясуванням осіб, які б мали право дати дозвіл на розсекречення.

Петро Слободянюк, директор Державного архіву Хмельницької області: У держархіві області загалом зберігається 360 секретних справ, що становить 0,02 відсотки від загальної кількості архівних документів. Це є одним з найкращих показників серед державних архівних установ України.

Зокрема, нами розсекречено усі архівні документи, що висвітлюють національний рух ОУН–УПА, організацію Голодоморів 1922–1923, 1932–1933, 1947 років в Україні, а також політичних репресій 1920–1950-х років.

Запитання: *Яким чином забезпечується доступ громадськості до архівних документів, пов'язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні?*

Наталія Маковська, директор Центрального державного архіву вищих органів влади та управління (ЦДАВО) України: Наведу лише деякі приклади, оскільки розсекречені архівні документи активно використовуються в читальному залі архіву, репрезентуються на виставках, публікуються у документальних збірниках, інформація про них подається у різних видах довідкових архівних видань. Так, тільки у 2008 р. документи зазначеної тематики, експонувалися на підготовлених ЦДАВО України виставках:

- “До 90-річчя героїчної загибелі юнаків у бою під Крутами”;
- “Земельне законодавство незалежної України в 1917–1920 рр.”;
- “Історичний IV Універсал. До 90-річчя від дня ухвалення Українською Центральною Радою” (виставку проведено у приміщенні Верховної Ради України та опубліковано on-line на офіційному веб-порталі Верховної Ради України);
- “Історія і сучасність державної служби України у м. Києві” (у приміщенні Головного управління державної служби України в місті Києві);
- “Перші уряди України: становлення виконавчої влади у 1917–1920 роках” (у приміщенні Київського міського Будинку вчителя);
- “Уряди Української Центральної Ради. 1917–1918 рр.” (у приміщенні головного корпусу КНУ ім. Т.Шевченка);
- “До 90-річчя державної служби України” (у приміщенні Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України);
- “Започаткування в Україні 1918 р. державної системи правової охорони промислової власності” (у приміщенні Київського міського Будинку вчителя);
- “Незалежність: глибоке коріння. До 17-річчя незалежності України” (у приміщенні Секретаріату Кабінету Міністрів України);

- “Геноцид українського народу: Голодомор 1932–1933 рр.” (у приміщенні "Українського дому").

Доопрацьовується для видання “Реєстр розсекречених фондів ЦДАВО України”.

Документи українського національно-визвольного руху оприлюднюються у збірниках документів, що готуються архівом у співпраці з Інститутом історії НАНУ, використовуються у роботі над виданням “Реабілітовані історією”. Відповідно до Плану заходів ЦДАВО України у зв’язку з 75-ми роковинами Голодомору 1932–1933 рр. було продовжено складання реєстру архівних фондів меморіального характеру: “Голодомор 1932–1933 рр.” До реєстру віднесено 442 анотованих документи і надруковано 215 аркушів реєстру (доповнення до реєстру зберігається в електронному вигляді). Загалом у реєстрі нараховується 1152 документів на 564 сторінках. З реєстром можуть ознайомитися усі дослідники читального залу. Також 2008 р. видано збірник документів “Ми б’ємо в Великий дзвін... Голодомор 1932–1933 років очима української діаспори: документи з фондів ЦДАВО України”.

Володимир Лозицький, директор Центрального державного архіву громадських об’єднань (ЦДАГО) України: Вагоме місце у діяльності ЦДАГО України відводиться популяризації та всебічному використанню і донесенню до громадськості інформації документів, пов’язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні. Слід зауважити, що ЦДАГО України одним із перших серед державних архівних установ України став на шлях дослідження та популяризації наявного у його сховищах значного масиву документальних матеріалів з цих проблем. Тому наш архів, з одного боку, надає допомогу науковим установам, громадським об’єднанням та громадянам України з виявлення і використання даної інформації, а з іншого – здійснює власну активну науково-видавничу діяльність шляхом видання збірників документів, підготовки науково-довідкових документальних робіт, написання наукових досліджень та історичних нарисів.

Зокрема, протягом 2001–2008 рр. співробітниками архіву було підготовлено самостійно чи за участі інших установ значну кількість збірників документів, що відображають події періоду визвольних змагань українського народу, розкривають реалії політичних репресій та голодоморів в Україні. Серед них найбільш масштабним видавничим проектом була участь, спільно із редакцією “Літопису Української повстанської армії” (Торонто, Канада) та частково з Інститутом археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, у підготовці п’ятитомної публікації “Літопису УПА. Нова серія” під назвою “Боротьба проти УПА та націоналістичного підпілля на Україні” (1943–1959 рр.)” (протягом 2001–2003 рр.). У 2007 р. нами було підготовлено черговий том “Літопису УПА”, присвячений основним віхам життя та діяльності керівника українського визвольно-революційного руху в 1943–1950 рр. Р. Шухевича.

Тема українського визвольного руху відтворена і в низці збірок документів, зокрема: “Всеволод Петрів. Військово-історичні праці. Спомини”

(К., 2002) та “Всеволод Петрів. Військово-історичні праці. Листи” (К., 2004); “Невідомі документи Організації українських націоналістів. Рік 1930 (Листування Голови Проводу ОУН Є. Коновальця і секретаря ПРУН В. Мартинця)” (К., 2003); “Документи і матеріали з історії Організації українських націоналістів. 1927–1930. Том 1” (К., 2005) та ін. З даної тематики в доробку співробітників архіву є й монографії, зокрема, ґрунтовне дослідження А. В. Кентія “Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956. Історико-архівні нариси” у 2-х томах (К., 2005, 2008).

У минулому році наш архів продовжив розпочату ще в 1990 р. плідну роботу з розробки проблеми Голодомору 1932–1933 рр. До 75-х роковин цієї трагедії вийшла збірка документів “Голодомор 1932–1933 років в Україні: злочин влади – трагедія народу”, до якої увійшли унікальні, неопубліковані до цього часу матеріали з фонду ЦК Компартії України, що стали важливим джерелом для подальшого вивчення цієї трагічної сторінки в історії нашого народу.

Хотілося б окремо відзначити збірник документів ЦДАГО України “Українська політична еміграція. 1919–1945”, що вийшов у лютому цього року. До нього увійшли неопубліковані ще документи, які у свій час були передані на зберігання до ЦДАГО України Комітетом державної безпеки. Це, здебільшого, листи учасників українських визвольних змагань 1919–1921 рр., що змушені були емігрувати за кордон. Унікальність даної праці в тому, що вона розкриває бачення представників української військової та політичної еміграції шляхів здобуття незалежності для України, допомагає з’ясувати їх позицію у вирішальних подій в міжвоєнній Європі, відстежити місце України в геополітичних планах європейських держав напередодні війни.

Не останнє місце в роботі ЦДАГО України займає і виставкова діяльність, мета якої – донести до громадськості інформацію про український визвольний рух, політичні репресії в Україні тощо. Зокрема, у минулому році співробітниками архіву було підготовлено документальні виставки, присвячені 85-й річниці від початку українізації, 70-річчю проголошення автономії Карпатської України, 75-м роковинам Голодомору 1932–1933 рр. та ін. У лютому поточного року у приміщенні ЦДАГО України експонувалися документи з історії створення Організації українських націоналістів. Крім того, в травні 2009 р. планується документальна виставка, присвячена 130-й річниці С. Петлюри, а у вересні – виставка до 115-річчя О. Довженка, експозицію якої мають скласти, зокрема, матеріали з кримінальної справи О. Довженка за 1919 р.

Слід зауважити, що документи архіву постійно використовуються при підготовці документальних фільмів, телевізійних та радіопередач. Так, у минулому році працівники архіву надали матеріали для зйомок документального фільму “Живі” (про Голодомор 1932–1933 рр.), що проводилися кіностудією “Листопад Фільм” за сприяння Міжнародного благодійного Фонду “Україна 3000” та під патронатом Президента України В. Ющенка; для підготовки повнометражного документального фільму “Голодомор: Геноцид України в 1932–1933 роках”, що здійснювалися

знімальною групою Holodomor із США; для зйомок фільму “В опозиції тиранові” (матеріали про діяльність О. Шумського та М. Хвильового) та ін. Статті та добірки документів, підготовлені співробітниками нашого архіву, постійно публікуються як у наукових виданнях, так і в пресі.

Щодня до архіву надходять запити громадян, і не лише з України, які прагнуть встановити історичну справедливість та з'ясувати долю рідних, що постраждали від репресивної політики радянської влади. Працівники довідкової групи, відповідно до чинного законодавства, надають повну інформацію, готують довідки та консультують громадян стосовно їх запитів.

І наостанок, запрошуємо всіх бажаючих, хто не байдужий до історії українського народу, відвідати ЦДАГО України. Працівники архіву нададуть Вам всіляку допомогу і підтримку в науково-пошуковій роботі. Читальний зал ЦДАГО України працює з 8.30 до 16.30 з понеділка до п'ятниці; останній робочий день місяця – санітарний. Для роботи в архіві необхідно мати лист-відношення із зазначенням теми дослідження та особисті документи.

Михайло Делеган, директор Державного архіву Закарпатської області: Державним архівом Закарпатської області розроблений план заходів із оприлюднення архівних документів, пов'язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні. У 2009 р. видано збірник архівних документів “Закарпатські втікачі в СРСР 1936–1944 років”, підготовлений на основі персональних справ репресованих та реабілітованих закарпатців. Підготовлено до видання збірник документів “Карпатська Україна 1938–1939 рр.”, приурочений до 70-річчя подій, пов'язаних з проголошенням Карпатської України.

Організуються постійнодіючі виставки архівних документів та фотоматеріалів, що відображають події українського визвольного руху, політичні репресії та голодомори в Україні, зокрема: “Карпатська Україна і Августин Волошин”, “Гуцульська Республіка”, “Відлуння Голодомору 1932–1933 років в Україні”. Держархівом області та Генеральним консульством України у м. Пряшеві (Словаччина) 4 березня 2009 року відкрито виставку “Карпатській Україні – 70” у приміщенні бібліотеки Пряшівського університету.

Держархів області співпрацює також з Управлінням СБУ в Закарпатській області, спільно з яким створено інформаційно-довідковий центр для забезпечення вільного доступу громадян до розсекречених архівних документів.

Микола Григоруک, директор Державного архіву Рівненської області: Вже протягом тривалого часу дослідники у читальному залі архіву мають змогу – і працюють – з документами архівних фондів, що були розсекречені у 1990–1994 роках, особливо з фондом № Р-30 “Колекція матеріалів Організації українських націоналістів – Української повстанської армії (ОУН–УПА)” за 1936–1957 роки.

На основі цих документів було підготовлено ряд видань, зокрема: 2, 7 та 11 томи “Літопису УПА. 1943–1944. Документи і матеріали”, монографію В. Сергійчука “Трагедія Волині” (Київ, 2003), том 1 дослідження О. Денищука

“Боротьба УПА проти німецьких окупантів. Хронологія подій (Рівне, 2008), видання “Реабілітовані історією. Рівненська область. Книга перша” (Рівне, 2006), збірник документів “Волинь-Східна Галичина” тощо.

Крім того, за документами розсекречених фондів архівістами підготовлено статті для місцевих періодичних видань та виставки архівних документів, присвячені визначним подіям в історії України: “Здобудеш Українську державу, або загинеш у боротьбі за неї” (до 100-річчя С. Бандери та 80-річчя ОУН), “Українські націоналістичні організації на території Рівненщини в 1920–1930-х роках”, “Союз Українок” на Рівненщині” та ін.

Богдан Хаварівський, директор Державного архіву Тернопільської області: Документи архіву, пов'язані з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні, є давно розсекреченими і доступними для істориків та усіх небайдужих громадян. Більше того, у нас налагоджена тісна співпраця з обласним управлінням СБУ, наприклад, у підготовці та організації спільних виставок, газетних публікацій, видань. Заслуговує на увагу книга О. Гайдая “Бофони: грошові документи ОУН і УПА”, де використано грошові знаки з колекції ОУН–УПА, яка знаходиться на постійному зберіганні у держархіві області.

Я був одним з учасників презентації книги “Розсекречена пам'ять” про Голодомор 1932–1933 років в Україні за документами ГПУ–НКВД, виданої спільно з СБУ. Підготовлена до друку ще одна книга – “Підпільні друкарні на Тернопільщині”, в якій використано унікальні документи з архівів СБУ та Держархіву Тернопільської області. Матеріали, які знаходяться на державному зберіганні (т. зв. “Озерянський архів”), використано у виданні 43, 44 і 46 томів Літопису УПА “Боротьба з агентурою: протоколи допитів Служби безпеки ОУН в Тернопільщині 1946–1948”.

Працівники архіву беруть участь у створенні та функціонуванні архіву національної пам'яті – електронної бази архівних документів щодо подій, пов'язаних з українським визвольним рухом, політичними репресіями та голодоморами в Україні, а також діяльністю органів державної влади та управління колишніх Союзу РСР та Української РСР. І найголовніше, ми давно видаємо документи персональних (особових) справ для вивчення, опублікування або з інших причин особам, які не є співробітниками судових та правоохоронних органів, не є родичами цих осіб відповідно до вимог Закону України “Про інформацію”, бо доступ до них раніше був обмеженим.

Петро Слободянюк, директор Державного архіву Хмельницької області: З метою широкої популяризації розсекречених фондів, що стосуються українського національно-визвольного руху, видано ілюстровану книгу-альбом П. Слободянюка “Нескорені” про діяльність ОУН–УПА під проводом Р. Шухевича. Спільно зі Службою безпеки України у Хмельницькій області створюється документально-інформаційний центр з цієї тематики. Проведено три засідання круглого столу на Хмельницькій обласній телерадіокомпанії “Поділля-Центр”, організовано ряд документальних виставок у містах

Хмельницькому, Славуті, Нетішині, Шепетівці, Волочиську, селища міського типу Городок, Летичів, селах Женишківці Віньковецького, Пліщин Шепетівського районів.

Документи про політичні репресії на Хмельниччині опубліковані в I томі книги П. Слободянюка і Ю. Телячого “Педагоги Хмельниччини – жертви сталінських репресій”, монографіях П. Слободянюка “Українська церква – історія руїни і відродження”, “Культура Хмельниччини”, “Єврейські общини Правобережної України”, “Місьцеве самоврядування – історико-етнографічні витоки, сторінки минулого і сучасності місцевих громад”, монографіях циклу з історії місцевих громад Білогірського, Віньковецького, Деражнянського, Летичівського, Ярмолинецького районів Хмельницької області. У газеті “Подільський кур’єр” відкрито постійну рубрику, де за документами Державного архіву Хмельницької області публікуються матеріали окремих кримінальних справ та списки жертв репресій. В авторській телепрограмі П. Слободянюка “У пам’яті назавжди” проведено круглий стіл та дві телепередачі про сталінський політичний терор у подільському краї. Видано збірник документів і матеріалів “Червоний терор на Хмельниччині” тощо.

Розсекречені документи про Голодомори в Україні опубліковані в I томі “Національної Книги пам’яті жертв Голодомору: Хмельницька область” та наукових статтях науковців М. Вавринчука, С. Маркової, П. Брицького, П. Слободянюка, збірнику документів і матеріалів “Розіп’яте Голодомором Поділля”, брошурі “Геноцид”. Обласним архівом проведено три наукових конференції з публікацією їх матеріалів, видано книгу “Чорна дошка” України”. Архівістами опубліковано понад 10 статей у місцевій пресі, організовано понад 20 документальних виставок, в т.ч. постійно діючу виставку у держархіві області.